

JAN ZÁHOŘÍK

Nástin americké politiky v Africe

This study reflects changes of priorities in American Africa Policy since September 11, 2001. It presents major territorial interests and the most debated issues including terrorism, development, HIV/AIDS, and democracy. It does not deal with the US competition with China or other international powers in Africa but presents rather an overview of American policy in Africa. The major focus is given to the period of George W. Bush government while contemporary Obama administrative is rather neglected since it is too early to make an analysis of Obama's Africa policy. Moreover, we can see continuity in American Africa Policy since September 11 and it seems that Obama's government will not mean any direct changes in these trends.

Key words: USA, Africa, cooperation, terrorism, development

Předložená studie si klade za cíl zmapovat základní priority a stěžejní oblasti amerického působení v Africe, které se stalo zejména v době po 11. září důležitou, ačkoliv stále nedoceňovanou součástí americké zahraniční politiky. Zvyšující se zájem o Afriku byl způsobený především dvěma faktory, závislostí USA na ropě z Blízkého východu a měnící se geopolitickým uspořádáním, souvisejícím s rozvojem „nových“ ekonomik Číny, Indie, Brazílie či Malajsie, které na počátku tohoto století začaly výrazně posilovat svůj vliv v Africe. V této studii se nebudu zabývat americkým soupeřením s Čínou a ostatními zeměmi v Africe, ale předložím základní syntézu americké politiky v Africe s jejími prioritami a základními součástmi.

Politika USA vůči Africe se v době studené války vyvíjela v podobných intencích jako politika sovětská, ačkoliv každá logicky jiným směrem či s jinou ideologií. Zahraniční politiku USA a její vývoj zdokumentoval v českém prostředí např. Pavel Barša,¹ byť jeho publikace je (nikoliv překvapivě) zaměřena převážně na vztahy USA a Evropy, potažmo na oblast Středního východu, Afrika zde nefiguruje. Přesto jsou jeho závěry užitečné pro naši současnou analýzu. Kvalitní analýzu amerických vztahů s Afrikou zejména během studené války přináší Hentz,² zatímco americkou zahraniční politiku v éře George W. Bushe mapuje nejnověji a důkladně Copson.³

Úvod

Zatímco v éře bipolarity měly africké země na výběr mezi Západem a Východem, nepočítá-

¹ BARŠA, Pavel. *Hodina Impéria. Zdroje současné zahraniční politiky USA*. Brno: Masarykova univerzita v Brně 2003.

² HENTZ, James J. The contending currents in United States involvement in sub-Saharan Africa. In: TAYLOR, Ian; WILLIAMS, Paul (eds.): *Africa in International Politics. External involvement on the continent*. London and New York 2004, s. 23 – 40.

³ COPSON, Raymond W. *The United States in Africa. Bush Policy and Beyond*. London and New York: Zed Books 2007.

me-li pokusy o tzv. vlastní cestu (např. Tanzanie), současnost se nese ve znamení multipolarity. V době studené války jsme viděli několik případů přechodu některé z afrických zemí z jednoho tábora do druhého (např. Somálsko, Etiopie). Sovětským svazem a socialistickým blokem podporované země zpravidla obviňovaly USA z imperialismu – čímž má Barša na mysli situaci, kdy mocný stát jedná unilaterálně, bez ohledu na ostatní, a díky své převaze ohrožuje suverenitu a zájmy ostatních⁴ – a naopak. Ačkoliv se období po pádu železné opony vyznačovalo americkým unilateralismem, poslední desetiletí v Africe ukázalo v souvislosti s příchodem nových mocností přechod k multilateralismu, ve kterém žádná z mocností nemůže pomýšlet na zcela dominantní postavení na africkém kontinentu.

Spojené státy zvláště po příchodu Číny na africký trh usilují o to, demonstrovat, že jsou v Africe stále přítomny jako spolehlivý ekonomický a politický partner, což se týká zejména Jižní Afriky, Nigérie, Angoly, Etiopie a několika dalších zemí (tabulka 8). Zatímco USA po většinu 90. let provázel tzv. „somálský syndrom“, konec 90. let a počátek 21. století přinesl zásadní obrat. Výsledkem přehodnocení politiky USA bylo několik návštěv dvou amerických prezidentů, Billa Clintona a George W. Bushe v řadě afrických zemí. Clinton podnikl v roce 1998 11denní cestu po Africe s úmyslem vytvořit podmínky pro vznik „skutečného partnerství“, když prohlásil, že „Afrika potřebuje svět, ale více než kdy jindy je pravdou, že svět potřebuje Afriku“.⁵

O pět let později strávil George W. Bush pět dní v Africe, aby zde deklaroval americkou podporu „demokratických a ekonomických reforem v Africe“.⁶ V únoru 2008 navštívil prezident Bush pět afrických zemí a garantoval pět miliard USD na různé projekty zahrnující zejména rozvoj infrastruktury. Například Tanzanie obdržela 700 miliónů USD na stavbu silnic a zlepšení elektrické sítě, která se od roku 2006 setkávala s vážnými výpadky proudu.⁷

Již za vlády Billa Clintona měly USA jasnou představu o důležitých partnerech v Africe, kterým přisuzovaly zvýšený regionální význam. Jednalo se především o Jižní Afriku, Nigérii, Etiopii a Keňu. Každá z těchto zemí hraje významnou úlohu ve svém regionu: Nigérie v západní Africe, Etiopie v Rohu Afriky, Keňa ve východní Africe a Jižní Afriku lze považovat za makroregionální mocnost s ambicemi i potenciálem přesahujícím rámec samotného regionu jižní Afriky. Společným znakem těchto zemí je multietnicita a multireligiozita, která se projevuje latentními či otevřenými konflikty, jež ohrožují či mohou ohrozit politickou a ekonomickou stabilitu země. Relativně nejspolehlivější zemí v tomto ohledu zůstává Jižní Afrika, byť i ta prochází obdobím politických turbulencí zneklidňujících trh a ohrožujících příliv zahraničních investic.⁸

⁴ BARŠA, Pavel. *Hodina Impéria. Zdroje současné zahraniční politiky USA*. Brno: Masarykova univerzita v Brně 2003, s. 63.

⁵ SWATUK, Larry A. The United States and Africa: Cybernetic Foreign Policy, Continental Decline. *Journal of Military and Strategic Studies* 6 (4), s. 1, 2004.

⁶ SWATUK, Larry A. The United States and Africa: Cybernetic Foreign Policy, Continental Decline. *Journal of Military and Strategic Studies* 6 (4), s. 2, 2004.

⁷ TARROSY, Istvan. Africa's global positions in light of non-alignment since 1955. In: MACHALÍK, Tomáš; MILDNEROVÁ, Kateřina; ZÁHORÍK, Jan (eds.): *Viva Africa 2008. Proceedings of the 3rd International Conference on African Studies*. Plzeň: Adéla 2008.

⁸ V létě roku 2008 odstoupil z funkce prezidenta Thabo Mbeki a dočasným prezidentem byl jmenován Kgalema Motlanthe. Pozorovatelé se obávali zhoršení ekonomické situace v zemi, kterou by mohla vyvolat nedůvěra zahraničních investorů v politickou stabilitu v zemi. Na tyto politické turbulence reagovaly finanční trhy v Jižní Africe značným propadem akcií, nicméně po několika měsících se situace natolik stabilizovala, že Jižní Afrika již nepředstavuje žádné riziko kapitálových investic. Přesto celý svět s napětím čeká na vládu pravděpodobného příštího prezidenta Jakoba Zuma, kterého mnozí podezřívají z populismu a především korupční minulosti, která stála za politickým napětím v zemi.

Evropská, ruská i americká politika vůči Africe po skončení studené války na krátkou dobu ochabla, jak již bylo řečeno. Americký argument, že Afrika si potřebuje své záležitosti a konflikty řešit sama, jak bylo možné slyšet z Washingtonu po nezdařené operaci Restore Hope v Somálsku z roku 1993, v zásadě navazoval na Nixonovu doktrínu, která po neméně nezdařené válce ve Vietnamu poukazovala na to, že Asiaté si též mají bojovat své války sami.⁹

Po 11. září

Zatímco v 90. letech se USA v Africe příliš neangažovaly, po 11. září došlo k přehodnocení americké strategie ve třech oblastech, které Bílý dům označil za základní pilíře své *Africa Policy*.¹⁰ Ty jsou následující: (1) strategický přístup, zahrnující spolupráci s klíčovými aktéry každého ze subregionů, podporu regionálních organizací a zapojení Africké unie; (2) politické priority, jimiž jsou boj s HIV/AIDS, posílení politických a ekonomických svobod a podpora míru a regionální stability; (3) principy bilaterální angažovanosti, kam patří dobré vládnutí, ekonomické reformy a podpora zdravotnictví a školství.

Zjednodušeně se však tyto pilíře dají shrnout do dvou oblastí: (1) vojensko-politické a (2) ekonomické, týkající se zejména americké závislosti na blízkovýchodní ropě. Tyto dvě strategie se do značné míry prolínaly a zároveň znamenaly navýšení amerických investic v subsaharské Africe. Ve vojensko-politické oblasti se nejdůležitějším aspektem stalo posílení americké přítomnosti v Rohu Afriky, vzhledem k blízkosti Arabského poloostrova a celého arabského/islámského světa. Na druhé straně se podobně důležitým jevil region západní Afriky, kde USA po roce 2001 investovaly 500 miliónů USD na posílení bezpečnosti v pohraničních oblastech Senegalu, Mali, Mauretánie a Nigeru. Zvýšené ekonomické zájmy se dotýkaly především posílení vazeb na země s nově nalezenými ložisky ropy v oblasti Guinejského zálivu, jakými jsou Rovníková Guinea, Svatý Tomáš a Princův ostrov, Nigérie či Gabon.¹¹

USA, ropa a hrozba terorismu?

11. září obecně odstartovalo období tzv. globálního terorismu, jehož cílem je „zasadit co nejtěžší ránu těm, kteří jsou hybnou silou procesu globalizace“.¹² „Návrat“ USA do Afriky a zejména do oblasti Rohu Afriky byl logickým důsledkem kritické mezinárodně-politické situace v oblasti, způsobené dlouhotrvajícím napětím mezi Etiopií a Eritreou, rozpadem státu v Somálsku a autoritativním režimem v Súdánu, obviňovaným z podpory terorismu. USA se především obávaly vzestupu militantního islámu v důsledku války v Somálsku a zároveň usilovaly o za-

⁹ HENTZ, James J. The contending currents in United States involvement in sub-Saharan Africa. In: TAYLOR, Ian; WILLIAMS, Paul (eds.): *Africa in International Politics. External involvement on the continent*. London and New York 2004, s. 29.

¹⁰ www.whitehouse.gov/infocus/africa/

¹¹ COPSON, Raymond W. *The United States in Africa. Bush Policy and Beyond*. London and New York: Zed Books 2007.; LAWSON, Letitia. U.S. Africa Policy Since the Cold War. *Strategic Insights* VI (1), 2007.; LeMELLE, Gerald. Africa Policy Outlook. *Foreign Policy in Focus*, Feb. 7, 2008. www.fpiif.org

¹² EICHLER, Jan. *Terorismus a války na počátku 21. století*. Praha: Karolinum 2007, s. 155.

pojení Chartúmu do boje proti terorismu. Po 11. září se řada afrických států přihlásila na stranu USA, což ale Washingtonu neusnadnilo situaci, neboť některé režimy – například Eritrea (Isaias Afeworki) nebo Keňa (Daniel arap Moi) – chtěly spíše využít situace k posílení své vlády a většímu potlačení opozice. Alespoň takové obavy provázely strategická rozhodnutí v Bílém domě.

Již před 11. zářím existovaly v USA obavy z možného působení islamistických teroristických buněk v některých afrických zemích. Teroristické útoky na americké ambasády v Nairobi a Dar-es-Salamau v roce 1998 těmto obavám jakoby dávaly za pravdu. Clintonova administrativa reagovala na zmíněné útoky vysláním raket na súdánský Chartúm, obviňovaný z podpory terorismu. Důsledkem však bylo pouze zničení továrny na výrobu léků Al-Šifa, což vzbudilo i v samotných Spojených státech vlnu odporu mezi laickou i odbornou veřejností.¹³

V období „somálského syndromu“ se USA zaměřily na stabilizaci slabých států prostřednictvím multilaterální podpory, když například spolu s EU financovaly etiopské a mozambické jednotky AMIB (African Mission in Burundi) v Burundi. Právě po genocidě ve Rwandě a s vypuknutím nepokojů v Burundi byla Clintonovou administrativou ustavena tzv. African Crisis Response Initiative (ACRI) a ta vzešla z African Crisis Response Force (ACRF). Prezident Clinton doufal v zásadní zapojení dvou nejvýznamnějších zemí, Nigérie a Jižní Afriky, do iniciativy ACRF, ty ale neprojevíly větší zájem. Proto došlo k přeměně v ACRI, která se soustředila na výcvik národních mírových sil, přičemž pozitivní odezvy se tento americký plán dočkal v Senegal, Malawi a Ugandě.¹⁴

S příchodem George W. Bushe se ACRI přeměnila v African Contingency Operations Training and Assistance (ACOTA), který se začal soustředit na výcvik budoucích specialistů schopných velet výcviku vojenského personálu, čímž by měly africké země lépe čelit specifickým výzvám spojeným s mírovými a vojenskými misemi. Mezi lety 1997 a 2005 utratily USA 121 milionů USD na výcvik deseti tisíc vojáků z Beninu, Botswany, Etiopie, Ghany, Keni, Malawi, Mali, Mozambiku a Senegal. V roce 2005 se ACOTA stala stěžejní součástí multilaterální pětileté Iniciativy globálních mírových operací (Global Peace Operations Initiative – GPOI), která za podpory zemí G8 usiluje o výcvik 75 tisíc vojáků mírových misí, většinou v Africe. Zatímco v dřívějších misích se Nigérie ani Jižní Afrika neangažovaly, ke GPOI se připojily.¹⁵

Roh Afriky

Oblast Rohu Afriky (zde máme na mysli Súdán, Eritreu, Etiopii, Džibutsko a Somálsko) se těšila již během kolonialismu značné důležitosti vzhledem k strategické poloze, umožňující evropským mocnostem dohled nad mezinárodním obchodem z Indického oceánu do Rudého moře. Význam především Džibutska a Somálska zůstal nezměněn i během studené války, kdy USA a SSSR usilovaly o vliv ve zmíněných zemích. Po roce 1991 spolu s rozpadem SSSR a válkou v Iráku zvýšily USA svoji vojenskou přítomnost na Arabském poloostrově, což se ukázalo jako strategické, i když kontroverzní rozhodnutí. Potřeba monitorovat dění na Blízkém východě z afrických břehů však nadále zůstávala, k čemuž značně přispělo 11. září 2001. Bushova administrativa tak stála před otázkou, kterou ze zemí bude nejlépe využít pro své strategické cíle.

¹³ CHOMSKY, Noam. 11.9. Praha: Mezera 2003, s. 42.

¹⁴ LAWSON, Letitia. U.S. Africa Policy Since the Cold War. *Strategic Insights* VI (1), 2007.

¹⁵ LAWSON, Letitia. U.S. Africa Policy Since the Cold War. *Strategic Insights* VI (1), 2007.

Pečlivá analýza pak přispěla k rozhodnutí vybrat si Džibutsko jako místo pro výstavbu a rozšíření vojenské přítomnosti v oblasti, a nikoliv Eritreu, která dokonce v říjnu 2002 za tímto účelem vytvořila dokument *Proč ne Eritrea?*, jež měla najatá PR agentura za úkol prosadit ve Washingtonu. Výběr Džibutska a odmítnutí Eritrey přispělo (1) k posílení vazeb USA na Etiopii a k větší možnosti kontroly dění na Arabském poloostrově a (2) ke zhoršení diplomatických styků s Eritreou a k její zvýšené orientaci na arabský svět.¹⁶

Etiopie se stala přirozenou součástí amerického strategického plánování mj. i z historických důvodů, neboť v době vlády císaře Haileho Selassieho byly USA hlavním partnerem Etiopie. Důležitost zachování územní integrity a stability Etiopie pro celý region je nezpochybnitelná, ačkoliv je předmětem kritiky některých aktivistů upozorňujících na zhoršování sociální a bezpečnostní situace uvnitř země, která se až příliš odklonila od demokratizačního kurzu z let devadesátých.

Těsně po 11. září někteří afričtí vůdci, jako například keňský prezident Daniel arap Moi, okamžitě prohlásili, že se jejich země též staly obětmi terorismu. USA však považovaly v Africe dva regiony za potenciálně nebezpečné z hlediska mezinárodního terorismu. Tím prvním bylo Somálsko, kde panovala reálná obava z toho, že by zde některé buňky al-Kájdý mohly nalézt útočiště. Druhým regionem byl Súdán, dlouhodobě obviňovaný z podpory mezinárodního terorismu a zmítaný řadou vnitřních konfliktů s mezinárodním přesahem.¹⁷

Když roku 1991 opoziční kmenoví vůdci svrhli Siada Barrého v Somálsku, zcela se projevila problematika koloniálního dědictví. Několik měsíců po odchodu diktátora vyhlásila samostatnost Republika Somaliland, takřka kopírující hranice někdejšího Britského Somálska. Roku 1998 vyhlásil též jednostranně nezávislost i Puntland, nejvýchodnější výběžek Somálska a kontinentální Afriky. Jakkoliv Charta OSN i AU zapovídá vznik nových států na území starých, v Etiopii se ozývají hlasy volající po uznání Somalilandu, který představuje určitou jistotu a stabilitu a navíc se na jeho území nachází důležité a strategické přístavy Berbera a Bosaso. Etiopie však nemůže být z politických a diplomatických důvodů tou zemí, která uzná Somaliland jako první.¹⁸ Oficiální reprezentace Somalilandu v tomto směru spoléhá nejvíce na USA, když poukazuje na to, že jedinou cestou ke stabilitě regionu je uznání nezávislosti Republiky Somaliland.¹⁹

Dlouhotrvající chaos v Somálsku se snažila řešit série konferencí, jež se odehrávala na půdě regionálního sdružení IGAD, z nichž nejslibnější měla být konference v Artě (Džibutsko) v květnu až srpnu 2000, na níž se měly znepřátelené somálské frakce dohodnout o složení vlády a stabilizaci Somálska. Nejvýznamnější roli zde sehrálo právě Džibutsko a Etiopie. Obě země podporovaly různé frakce, čímž zabraňovaly jedné získat vedení na úkor jiné.²⁰

Pohraniční vztahy Etiopie se Somálskem více než které jiné vybízejí k úvahám o samotné podstatě etiopských regionálních hranic a ukazují na inkompatibilitu kulturních/etnických a politicko-administrativních hranic uvnitř Etiopie, neboť udržují etnické skupiny ve vzájemných

¹⁶ De WAAL, Alex et al. Africa, Islamism and America's 'War on Terror'. In: De WAAL, Alex (ed.): *Islamism and its Enemies in the Horn of Africa*. Addis Ababa: Shama Books 2004, s. 233 – 236.

¹⁷ De WAAL, Alex et al. Africa, Islamism and America's 'War on Terror'. In: De WAAL, Alex (ed.): *Islamism and its Enemies in the Horn of Africa*. Addis Ababa: Shama Books 2007, s. 231 – 257.

¹⁸ Rozhovor s novinářem nejmenovaného etiopského deníku, který si přál zůstat v anonymitě (21. ledna 2008).

¹⁹ http://www.somalilandembassy.com/index.php?option=com_content&task=view&id=74&Itemid=2 (staženo 18. února 2008).

²⁰ IYOB, Ruth et al. The Special Case of the Horn of Africa. In: ROTHCHILD, Donald; KELLER, Edmond J. (eds.): *Africa-US Relations. Strategic Encounters*. Boulder – London: Lynne Rienner Publishers 2006, s. 99 – 119.

střetech o zdroje, což se týká zejména regionů Somali a Oromia.²¹ Když v polovině roku 2006 ovládli bojovníci Svazu islámských soudů somálské hlavní město Mogadišo, brala to etiopská vláda jako možné ohrožení svých zájmů především v regionu Ogaden, neboť by se konflikt mohl přenést i na její území. Ke konci téhož roku vstoupila etiopská armáda do Somálska a za podpory USA začal v severovýchodní Africe válečný konflikt, který by mohl představovat nebezpečný precedent, neboť území jednoho státu bylo napadeno státem sousedním. Podpora USA a „boj proti terorismu“ dávaly Etiopii jisté morální právo, jakkoliv na straně druhé porušovaly článek 4 Charty AU, jejíž odstavce (f) a (g) zapovídají užití síly mezi členskými státy AU a vměšování se jednoho členského státu do vnitřních záležitostí státu jiného.²²

Oblast západoafrického Sahelu

Zmiňované bezpečnostní investice v západní Africe mají svůj počátek u tzv. Pan Sahel Initiative (PSI – Pansahelská iniciativa) z listopadu 2002. V té době navštívili američtí armádní představitelé Čad, Niger a Mauretánii, aby zde posuzovali možnosti výcviku a vybavení policejních a vojenských sborů určených k ochraně před podezřelým pohybem lidí a zboží v přeshraničních i vnitrostátních oblastech.²³ PSI patřila k menším projektům, zaměřeným spíše na základní schopnosti orientace v terénu jako je čtení z mapy či střelba, celkové výdaje nepřesahovaly 8 miliónů USD. Přes skromné začátky došlo k modifikaci projektu, ze kterého roku 2005 vznikla tzv. Trans-Saharan Counterterrorism Initiative (TSCTI – Transsaharská protiteroristická iniciativa). Do TSCTI byly připojeny ze západoafrických zemí ještě Nigérie a Senegal a ze severní Afriky Alžírsko, Maroko, Tunisko a dále Libye jako možný budoucí partner.²⁴

TSCTI, podobně jako její předchůdkyně PSI, spočívala ve výcviku protiteroristických jednotek ve zmíněných zemích Afriky, výuce vojenské strategie, která by napomohla řešení krizové situace v některých částech regionu. USA se obávaly, že rozlehlé, málo obydlené oblasti západní Afriky mohou být lákavou destinací teroristických buněk. TSCTI se tak měla zaměřit mj. na monitoring tradičních karavanních cest, které mohly poskytovat dostatečný úkryt pro mezinárodní terorismus a různé zločince mající tak příležitost k pašování zboží a zbraní. Samotná TSCTI a její případné pozitivní výsledky by Washington dostatečně neuspokojily, neboť v Bílém domě převládalo přesvědčení, že další aspekty, jako války, chudoba, rozsáhlá korupce, nedostatek vzdělání, nemoci, mohou vytvářet atmosféru frustrace a beznaděje, jež může být živnou půdou terorismu zejména mezi mladou generací. Ve svém důsledku však programy typu TSCTI představují pro USA další možnost, jak posílit svůj vliv v subsaharské Africe s ohledem na vzrůstající konkurenci Číny a dalších nových mocností.²⁵

²¹ TAFESSE Olika. Dynamics of Conflicts in Ethiopia: Exclusion, Resistance, and the Ascendancy of Ethnic Politics. In: TAFESSE Olika et al. (eds.): *Topics in Contemporary Political Development in Ethiopia. Towards Research Agenda in the Framework of DPSIR-NIHR Research Programme (1998-2003)*. Addis Ababa: Addis Ababa University 2003, s. 6583.

²² http://www.africa-union.org/root/au/AboutAu/Constitutive_Act_en.htm#Article4 (staženo 19. února 2008).

²³ COPSON, Raymond W. *The United States in Africa. Bush Policy and Beyond*. London and New York: Zed Books 2007, s. 110.

²⁴ COPSON, Raymond W. *The United States in Africa. Bush Policy and Beyond*. London and New York: Zed Books 2007, s. 111 – 112.

²⁵ <http://www.globalsecurity.org/military/ops/tscti.htm>

Guinejský záliv

Snaha o snížení závislosti na ropě ze zemí Blízkého východu byla důvodem navázání hlubších ekonomických vazeb s vybranými zeměmi Guinejského zálivu, Gabonem, Rovníkovou Guineou a Svatým Tomášem (dále jen STPO), ze kterých se postupně stávají středně velcí dodavatelé ropy na americký trh. Některé údaje hovoří dokonce o tom, že USA budou do roku 2015 dovážet z Afriky více ropy než z Blízkého východu.²⁶ Základní snahou USA je posílit energetickou bezpečnost i regionální stabilitu v oblasti Guinejského zálivu, jejíž negativní odchylky by mohly ohrozit americké ropné zájmy. Regionální spolupráce jako základní imperativ americké zahraniční politiky vůči Africe souvisí s americkou politikou vojenské neangažovanosti a finanční i logistické podpory regionálním vládám v úsilí o budování míru a stability a boje proti extremistickým jevům typu terorismus nebo separatistická hnutí.

Těžba ropy je ale natolik lukrativním podnikem, že vznik vzájemné kooperace zejména v oblasti Guinejského zálivu provázela a provází celá řada problémů a sporů, jež v některých případech skončily u Mezinárodního soudního tribunálu v Haagu. V nedávné minulosti tak bylo možné sledovat tenze mezi Nigérií a STPO, Nigérií a Kamerunem či Rovníkovou Guineou a Gabonem. Výstavba ropovodu z Čadu do Kamerunu je opačným případem, neboť umožnila rozkvět regionálního rozvoje v oblasti Čadské pánve, která byla po desetiletí spíše opomíjeným regionem na pomezí Kamerunu, Čadu a Nigérie. Dnes sem směřují rozsáhlé investice mající usnadnit tok ropy do rafinérií na pobřeží Atlantského oceánu a zamezit vzniku regionálního napětí.²⁷

Přestože jsou aktivity některých mezinárodních ropných korporací předmětem kritiky u části západní veřejnosti, byl americký plán na oživení afrických ekonomik a diverzifikace ekonomického sektoru v afrických zemích, nazvaný African Growth and Opportunity Act (AGOA), zamýšlen mj. také jako podpora ropných investic do rozvoje infrastruktury jako nezbytného předpokladu ekonomického rozvoje.²⁸ Americká administrativa americkým ropným společnostem doporučuje investovat do rozvoje lidského kapitálu v Africe a přispívat tím k rozvoji kvalifikovaných a schopných jedinců v sektorech souvisejících s těžbou ropy. USA tak přebírají určitou spoluzodpovědnost za rozvoj afrických ekonomik a diverzifikaci hospodářství v zemích působnosti. Zároveň však američtí pozorovatelé upozorňují, že ropné společnosti nemohou ovlivnit, na jaké půdě se ropa nachází. Společným úsilím všech zainteresovaných aktérů však má být tlak na africké režimy k iniciaci demokratizačních procesů.²⁹

²⁶ De WAAL, Alex et al. *Africa, Islamism and America's 'War on Terror'*. In: De WAAL, Alex (ed.): *Islamism and its Enemies in the Horn of Africa*. Addis Ababa: Shama Books 2004, s. 237.

²⁷ FAH, Gilbert L. T. *The War on Terror, the Chad-Cameroon Pipeline, and the New Identity of the Lake Chad Basin*. In: *Journal of Contemporary African Studies*, 2007, 25, č. 1, s. 101 – 117.; NEUMANN, Lutz. *Oil in Sub-Saharan Africa*. In: BASEDAU, Matthias; MEHLER, Andreas (eds.): *Resource Politics in Sub-Saharan Africa*. Hamburg: Institute of African Affairs 2005, s. 25 – 44.

²⁸ WIHBEY, Phillip. M. et al. *African Oil: A Priority for U.S. National Security and African Development*. Research Papers in Strategy. Washington, D. C.: The Institute for Advanced Strategic and Political Studies 2002.

²⁹ WIHBEY, Phillip. M. et al. *African Oil: A Priority for U.S. National Security and African Development*. Research Papers in Strategy. Washington, D. C.: The Institute for Advanced Strategic and Political Studies 2002, s. 6.

Další sféry americké politiky v Africe

Zatímco v době studené války představovala Afrika pro Spojené státy americké především „bitevní pole“, na kterém docházelo k přeneseným válkám mezi znepřátelenými mocnostmi, 90. léta se nesla ve znamení přehodnocení role USA v Africe a přenesení těžiště zájmu na čtyři základní pilíře, které charakterizují americkou přítomnost na kontinentu dodnes. Těmi jsou rozvojová pomoc, problematika HIV/AIDS, demokratizace, lidskoprávní étos a důraz na posilování mírových misí.

V 90. letech poklesla americká rozvojová pomoc Africe o polovinu v porovnání s polovinou 80. let, kdy dosáhla svého vrcholu. Důležitou součástí americké rozvojové spolupráce s Afrikou se staly mezinárodní finanční instituce, které americká administrativa během Clintonova prezidentství označila za své nástroje rozvoje třetího světa. Podle dokumentu americké vlády, nazvaného *A Comprehensive Trade and Development Policy for Countries in Africa: Executive Summary* mělo v roce 1996 dvacet tři států reformní programy v souladu s Mezinárodním měnovým fondem a třicet jedna participovalo na speciálních asistenčních programech Světové banky.³⁰ Nahrazení termínu „pomoc“ termínem „spolupráce“ úzce souviselo s americkou nevolí angažovat se v konfliktech s vysokým rizikem, jako tomu bylo ve zmíněné somálské občanské válce. Místo toho Američané již během Clintonovy administrativy věnovali dostatek prostoru a financí (50 milionů USD) na výcvik nigerijských, ghanských a senegalských jednotek, které by byly schopny zasahovat v krizových oblastech, jmenovitě ve Sierra Leone.

Podobně jako země Evropské unie i USA si uvědomují rizika spojená s nemocí HIV/AIDS, která má na svědomí nejen miliony životů ročně, ale zároveň představuje hlavní příčinu slabého ekonomického růstu afrických zemí a hlavní příčinu demografické pasti, ve které se některé africké země nacházejí, neboť nejvíce HIV pozitivních představují lidé produktivního věku. USA již během Clintonovy a později Bushovy administrativy prohlásily boj proti HIV/AIDS za jednu z priorit v rámci své „africké politiky“, čímž se zároveň chtěly definovat jako mocnost usilující o skutečnou pomoc Africe. Již jsme uvedli, že různé programy zaměřené na prevenci šíření HIV/AIDS se setkávají spíše s rozpačitými výsledky, způsobenými různými sociokulturními či náboženskými vlivy.

Společnou politikou evropských zemí a USA je také podpora šíření demokracie a dodržování lidských práv, i když jsou to právě USA, které pravidelně čelí kritice za „dvojí metr“, jenž uplatňují vůči jednotlivým zemím podle míry strategického významu té či oné země. Obzvláště výrazně rozporuplné reakce vzbuzuje srovnání amerického přístupu k wahhábistickému režimu v Saúdské Arábii, největšímu americkému spojenci na Blízkém východě, a Mugabeho režimu v Zimbabwe. Americký pragmatismus v otázce lidských práv a demokracie je terčem kritiky i v západní Evropě, nejen na půdě afrických institucí.

Americká zahraniční politika v Africe byla významně ovlivněna nezdarem v Somálsku v roce 1993 při operaci Restore Hope. Devadesátá léta tak znamenala citelný ústup v jakémkoliv vojenské angažovanosti USA v Africe, nicméně přesto USA diplomaticky podporovaly vytváření mezinárodních mírových misí v konfliktech, které vyžadovaly mezinárodní řešení. USA se anga-

³⁰ HENTZ, James J. The contending currents in United States involvement in sub-Saharan Africa. In: TAYLOR, Ian; WILLIAMS, Paul (eds.): *Africa in International Politics. External involvement on the continent*. London and New York 2004, s. 30.

žovaly zejména v konfliktu v Súdánu, do kterého z počátku svým právem veta zasahovala Čína, hlavní obchodní partner súdánské vlády.

Pro monitorování a nalezení mírového řešení v Súdánu byla Spojenými národy dne 24. března 2005 založena mise United Nations Mission in Sudan (UNMIS), jejíž divize politických záležitostí se zabývala monitoringem mj. súdánského východu a Dárfúru.⁸ Měsíc před zahájením 10. summitu Africké unie v etiopské Addis Abebě (který se konal na přelomu ledna a února 2008) vznikla spojením mise OSN a AU společná UN-AU Mission in Darfur (UNAMID), což Pan Ki-Mun označil za historický milník v řešení dlouhotrvajícího konfliktu v Dárfúru.³¹ Jako možnosti další spolupráce označil konflikty v Somálsku, Demokratické republice Kongo a severní Ugandě. Přestože destinací mise je hlavně Dárfúr, neopomněl generální tajemník OSN upozornit na to, že řešení konfliktu v Dárfúru musí být koncipováno s mírovými snahami i v jiných částech Súdánu, aby se podobné katastrofy neopakovaly. Tyto kroky byly jednoznačně podporované Washingtonem.

V posledních letech Bushovy administrativy došlo ke zvýšené militarizaci africké politiky, která vyústila v ustavení jednotky tzv. AFRICOMu (Africa Command) se sídlem v německém Stuttgartu. Někteří pozorovatelé dospěli k názoru, že již samotné počátky existence AFRICOMu provázely rozpaky a nejistota z povahy této iniciativy. Jak vyplývá ze zprávy vypracované pro americký Kongres, panovaly obavy, že některé otázky týkající se především financování a participace afrických zemí zůstanou neodpovězeny. Mise AFRICOM má podle amerického ministerstva obrany připomínat SOUTHCOM (Central and South America Command), jejíž náplní je posilovat obranu USA prostřednictvím bezpečnostní spolupráce, protidrogových operací, humanitární pomoci, monitoringu a podpory lidských práv ve Střední a Jižní Americe. Od AFRICOMu se očekává dohled nad operacemi vztahujícími se k americkým strategickým zájmům, které nejsou bojového charakteru. Ministerstvo obrany pak podle existujících zpráv bude za úspěch mise AFRICOM považovat, „když američtí vojáci nebudou muset jít do Afriky v následujících padesáti letech“.³²

AFRICOM také znamená převedení humanitární pomoci z U. S. Agency for International Development (USAID) pod kontrolu Ministerstva obrany. Bushova administrativa následně vzkázala potenciálním kritikům, že zatímco diplomacii a rozvoj nadále povede ministerstvo zahraničí, AFRICOM bude podporovat USAID a další humanitární organizace v procesu distribuce humanitární pomoci a asistence.³³

Závěr

Spojené státy americké představují stále jednoho z nejvýznamnějších hráčů na africké mezinárodně-politické i ekonomické půdě. Konec 90. let a především období po 11. září 2001 přineslo změnu v geopolitické strategii USA, která se zaměřila na dva hlavní aspekty: boj proti globálnímu terorismu a snížení závislosti na ropě ze zemí Blízkého východu. Některé africké země v tomto ohledu hrály poměrně důležitou úlohu. Země Rohu Afriky a západoafrického Sahelu

³¹ The Reporter, Addis Ababa. Feb. 2, 2008, s. 15.

³² PLOCH, Lauren. *Africa Command: U.S. Strategic Interests and the Role of the U.S. Military in Africa*. 2008. Congressional Research Service Report for Congress. Foreign Affairs, Defense, and Trade Division. Updated August 22, 2008, s. 7.

³³ LeMELLE, Gerald. *Africa Policy Outlook*. In: *Foreign Policy in Focus*, Feb. 7, 2008. www.fpiif.org

se zapojily do boje proti terorismu, neboť samy mohly být nechtěnými útočišti teroristických buněk, země guinejského zálivu se zase díky nově nalezeným zásobám ropy staly potenciálními strategickými partnery.

Ačkoliv na patřičnou analýzu není prostor, z dlouholetého pozorování je zřejmé, že zvýšený zájem světových mocností o africké přírodní zdroje a zvyšující se objem zahraničních investic v Africe může mít své negativní důsledky. Zatímco některé země prošly demokratizačním vývojem již krátce po skončení studené války (Benin, JAR, Botswana, Namibie, Senegal), která do značné míry bránila vzniku demokratických států, jiné státy zaznamenaly odklon od demokratizačních tendencí i díky vlivu zahraničních zájmů (Republika Kongo, Etiopie, Keňa). V současné době se nejvíce hovoří o afrických zemích produkujících ropu, z nichž Rovnicková Guinea, Kamerun, Republika Kongo, Čad, nebo Súdán patří mezi země s největší mírou korupce a s nejnižší kvalitou života. V důsledku přílivu zahraničních investic dochází k upevňování pozic vládnoucích režimů a nárůstu politické a ekonomické korupce, jež přerůstá v některých případech v nepotismus (Rovnicková Guinea).

USA, ačkoliv na straně jedné patří mezi kritiky čínské politiky v Africe, samy v rámci své bezpečnostní strategie podporují režimy, jejichž povaha je daleko vzdálená demokratizačním představám. Proto některé z afrických zemí tuto „dvojakou“ americkou „demokratizační“ politiku kritizují (podobně jako tu evropskou) a vítají vstup Číny na africký trh jako vítanou, ničím nepodmiňovanou alternativu.